

LUẬN ÁN TIẾN SĨ TRIẾT HỌC

BÙI THỊ THÚY. *Tác động của một số xu hướng biến đổi tôn giáo đến đời sống tôn giáo ở Việt Nam hiện nay*

Chuyên ngành: CNDVBC & CNDVLS

Mã số: 62.22.03.02

Tôn giáo là một hiện tượng xã hội phức tạp, ra đời rất sớm trong lịch sử nhân loại và đã có những tác động cùng chiều hoặc ngược chiều với sự tiến bộ của loài người. Việt Nam là một quốc gia đa tôn giáo, các tôn giáo tuy xuất hiện không giống nhau và có vai trò khác nhau trong sự phát triển của dân tộc nhưng đại đa số tín đồ đều mong muốn được đóng góp vào công cuộc xây dựng và phát triển đất nước. Đời sống tôn giáo Việt Nam cũng có quá trình vận động, biến đổi tuân theo những quy luật chung của đời sống xã hội, đồng thời cũng có những xu hướng biến đổi mang tính đặc thù của một “thực thể xã hội” vốn từ trước đến nay vẫn được hiểu là thuộc về đời sống tinh thần, ý thức hệ trong quan niệm truyền thống về tôn giáo ở nước ta. Những xu hướng đó biến đổi ra sao và tác động của chúng như thế nào đến đời sống xã hội nói chung và đến đời sống tôn giáo ở Việt Nam nói riêng, là những vấn đề đặt ra cần làm rõ. Tiếp cận từ góc độ triết học, đề tài nghiên cứu của Luận án góp phần làm sáng tỏ những vấn đề này.

Ngoài phần Mở đầu, Kết luận, Danh mục các tài liệu tham khảo, Phụ lục và *chương 1 tổng quan tình hình nghiên cứu đề tài*, nội dung chính của Luận án được kết cấu từ chương 2 đến chương 4.

Chương 2: *Tác động của một số xu hướng biến đổi tôn giáo đến đời sống tôn giáo ở Việt Nam hiện nay - Những vấn đề lý luận*

Tôn giáo và tín ngưỡng đóng vai trò ngày càng quan trọng trong đời sống người Việt Nam. Theo đó, đời sống tôn giáo được hiểu không chỉ đơn thuần là một sự tách bạch riêng biệt, mà là một bộ phận của đời sống xã hội của những người có tôn giáo, bao gồm hệ ý thức tôn giáo và các hoạt động tôn giáo của chức sắc và tín đồ các tôn giáo. Việt Nam hiện có 15 tôn giáo và 41 tổ chức tôn giáo được Nhà nước công nhận với khoảng 25.323.650 tín đồ, phản ánh sự phát triển mạnh mẽ của tôn giáo trong xã hội nước ta từ sau khi thực hiện chủ trương đổi mới đất nước đến nay.

Trong những năm gần đây, cùng với công cuộc đổi mới toàn diện đất nước, tôn giáo và đời sống tôn giáo ở Việt Nam cũng có những biến đổi mạnh mẽ. Theo đó, xuất hiện những xu hướng biến đổi tôn giáo có tính chất mâu thuẫn như: vừa đa dạng hóa vừa cá nhân hóa tôn giáo; vừa cạnh tranh vừa đối thoại giữa các tôn giáo; vừa quốc tế hóa vừa dân tộc hóa tôn giáo; vừa thế tục vừa thiêng hóa của tôn giáo; và cuối cùng là xu hướng hiện đại hóa tôn giáo. Tuy nhiên, các xu hướng này cũng thống nhất với nhau, bổ sung cho nhau, luôn tồn tại đan xen cùng chi phối lẫn nhau. Có thể nói, đây là những xu hướng chủ lưu đang chi phối đến đời sống các tôn giáo Việt Nam nói riêng cũng như đời sống tinh thần, đức tin, đạo đức và văn hóa Việt Nam nói chung.

Luận án chỉ ra, khi phân tích từng xu hướng một, cũng có thể dễ dàng nhận ra có những xu hướng là hệ quả phát sinh của xu hướng khác, nhưng nếu nhìn trên bình diện của đời sống tôn giáo nói chung, mỗi một xu hướng lại có những cách biểu hiện cụ thể của nó, nét đậm - nhạt của từng xu hướng

còn tùy thuộc vào các yếu tố tác động cũng như hệ quả mà nó làm biến đổi đời sống tôn giáo Việt Nam. Các xu hướng biến đổi tôn giáo tuy khác nhau về thời gian xuất hiện, tồn tại, song tạo nên những tác động nhiều chiều một cách trực tiếp và gián tiếp lên đời sống tôn giáo Việt Nam, hình thành bức tranh đa màu sắc, sinh động và phức tạp của đời sống tôn giáo đương đại. Dựa trên cơ sở học thuyết của chủ nghĩa Marx-Lenin về tôn giáo với xã hội, Luận án đưa ra cách nhìn nhận, đánh giá tác động của một số xu hướng biến đổi tôn giáo đến đời sống tôn giáo ở ba khía cạnh: ý thức tôn giáo, quan hệ tôn giáo và hoạt động tôn giáo.

Chương 3: Tác động của một số xu hướng biến đổi tôn giáo đến đời sống tôn giáo Việt Nam hiện nay - thực trạng và những vấn đề đặt ra

Hiện nay, đời sống tôn giáo ở Việt Nam đang có những biến đổi mạnh mẽ dưới tác động của một số xu hướng biến đổi tôn giáo. Tuy nhiên cũng khó có thể phân định rạch ròi tác động nào là tích cực và tác động nào là tiêu cực, bởi có những tác động vừa mang tính tích cực vừa ẩn chứa những yếu tố tiêu cực và ngược lại.

Ở khía cạnh của đời sống tôn giáo, Luận án làm rõ những biến đổi mạnh mẽ trong ý thức tôn giáo (thuộc cả về ý thức cá nhân tôn giáo, thể hiện ở tín đồ tôn giáo và ý thức của tổ chức tôn giáo) trong đó quyết định đến những biến đổi trong niềm tin tôn giáo, giáo lý, lễ nghi, tổ chức và phương thức truyền đạo cũng như thái độ của các tôn giáo với các tôn giáo khác và với Nhà nước. Ở cấp độ biểu hiện ra bên ngoài đời sống của các tôn giáo, sự hiện diện trong môi trường tác với các yếu tố khác của đời sống xã hội thì các xu hướng tôn giáo đã làm thay đổi mạnh mẽ các hoạt động của các tôn giáo như: các tôn giáo hướng vào

giải quyết những vấn đề của xã hội (các hoạt động từ thiện, giáo dục, y tế, kinh tế của tôn giáo,...) và con người; có sự chuyển dịch lớn về không gian tôn giáo - địa tôn giáo cả về chủng loại và không gian địa lý. Sở dĩ có sự chuyển biến mạnh mẽ về đời sống tôn giáo ở Việt Nam hiện nay ngoài yếu tố các xu hướng biến đổi tôn giáo thì các nguyên nhân về kinh tế, chính trị, văn hóa - xã hội và đặc biệt là chính sách cởi mở, bình đẳng giữa các tôn giáo và tôn trọng tự do tín ngưỡng tôn giáo đã tạo ra một bầu không khí mới thúc đẩy tôn giáo Việt Nam phát triển mạnh mẽ, cả về số lượng các tổ chức tôn giáo, số lượng các tín đồ.

Xu hướng thế tục hóa, hiện đại hóa, đối thoại, cá nhân hóa của các tôn giáo trong những năm vừa qua đã thể hiện rõ được tính ưu việt của nó, tuy nhiên, mặt trái của xu hướng này tác động đến đời sống của một số tôn giáo Việt Nam đó là, việc tham gia quá sâu vào đời sống chính trị của một số tổ chức tôn giáo làm cho những vấn đề tôn giáo và chính trị càng trở nên phức tạp và nhạy cảm. Một số tôn giáo lợi dụng việc tham gia vào các cấp của hệ thống chính trị để gây sự ảnh hưởng của tôn giáo mình lên hệ thống chính trị cũng như tranh thủ gây ảnh hưởng lên các tín đồ, từ đó dẫn đến tình trạng bất bình đẳng giữa các tôn giáo trong những chừng mực nhất định. Hoặc có những tổ chức nước ngoài lợi dụng những vấn đề tôn giáo đã gây sức ép lên những vấn đề chính trị của Việt Nam, làm ảnh hưởng đến trật tự an ninh, an toàn xã hội. Thực trạng nhập thể, “thế tục hóa” cũng đồng nghĩa với quá trình giải thiêng. Một mặt, nó làm cho các tôn giáo gần gũi hơn với tín đồ, nhưng mặt khác, nó cũng gắn với tình trạng nhạt đạo, phai đạo thậm chí, giảm uy tín của một số tôn giáo.

Tất cả các tôn giáo ở Việt Nam hiện nay với các mức độ khác nhau đều bị sức ép của thế tục hóa, hiện đại hóa, điều này đòi hỏi bản thân các tôn giáo phải tìm phương hướng thay đổi về giáo lý, về các hình thức sinh hoạt, đồng thời đòi hỏi nhập thế mạnh hơn nữa. Bên cạnh đó, chính những biến đổi trong đời sống tôn giáo ở nước ta hiện nay, dưới sự tác động của một số xu hướng biến đổi tôn giáo cũng đồng thời đặt ra những vấn đề đối với các nhà quản lý tôn giáo trong nhận thức những xu hướng biến đổi đó. Đó là sự xuất hiện của các hiện tượng tôn giáo mới ngày càng nhiều và tiềm ẩn không ít khó khăn cho cả các cấp lãnh đạo, quản lý tín ngưỡng tôn giáo và các tín đồ; các thế lực thù địch vẫn lợi dụng tôn giáo hòng gây chia rẽ, mất đoàn kết nội bộ; và một trong những mặt trái của xu hướng thế tục hóa cũng như cá nhân tôn giáo cũng đã làm cho việc xuất hiện một “thị trường tôn giáo” cũng như các hình thức dịch vụ kinh doanh có liên quan đến tôn giáo ở Việt Nam, làm bớt đi tính thiêng của tôn giáo.

Trên thực tế, tôn giáo mới là một hiện tượng đang có những tác động nhất định đến nhiều lĩnh vực trong đời sống xã hội. Ngay cả khi hầu hết trong số các loại hình tôn giáo mới không tồn tại lâu dài hoặc đứng bên lề của cả xã hội và tôn giáo truyền thống, vẫn có thể được coi là một xu hướng tôn giáo mà cuối cùng, có thể sẽ trở thành một phần của đời sống tôn giáo. Nếu trước đây tôn giáo được nhìn từ góc độ xã hội hài hòa, đảm bảo quyền tự do tôn giáo, ngược lại, tôn giáo có yêu cầu phục tùng đời sống pháp luật, tôn trọng dân tộc thì hiện nay bản thân các tôn giáo có nét mới, tính xã hội tăng lên, có những mặt có khả năng cạnh tranh với các tổ chức xã hội,... Vấn đề đặt ra ở đây là làm thế nào để Nhà nước, xã hội có thể kết hợp với các tổ chức tôn giáo với các tổ chức xã

hội và Nhà nước để có thể tạo ra những dịch vụ công có thể mang lại những nguồn lợi lớn hơn đối với các cộng đồng xã hội.

Chương 4: Một số quan điểm và giải pháp phát huy tác động tích cực và hạn chế tác động tiêu cực của một số xu hướng biến đổi tôn giáo đến đời sống tôn giáo ở Việt Nam hiện nay.

Trước những biến đổi có tính tích cực cũng như tiêu cực của đời sống tôn giáo dưới sự tác động của những xu hướng biến đổi tôn giáo ở Việt Nam hiện nay đòi hỏi Đảng và Nhà nước cần có những quan điểm, chính sách phù hợp nhằm phát huy những biến đổi tích cực, hạn chế những biến đổi tiêu cực trong đời sống tôn giáo. Các giải pháp được Luận án đưa ra như: nâng cao nhận thức của các cấp ủy Đảng và các cấp chính quyền về các xu hướng biến đổi tôn giáo hiện nay; tăng cường công tác quản lý tôn giáo từ Trung ương đến địa phương; tăng cường vận động quần chúng làm tốt công tác tôn giáo và phát triển kinh tế - xã hội, nâng cao đời sống nhân dân có tôn giáo là những giải pháp có tính chất đồng bộ của cả hệ thống chính trị. Hệ thống giải pháp này nhằm khơi dậy được tình cảm gắn bó với dân tộc, ý thức xây dựng xã hội chủ nghĩa của các tổ chức, chức sắc và các tín đồ tôn giáo để công tác tôn giáo không chỉ là của người quản lý, nó là công việc của những người có tôn giáo và của cả tôn giáo, thực hiện theo phương châm, dù là người tôn giáo nào cũng muốn sống “tốt đời, đẹp đạo”. Có như vậy, tạo điều kiện hoàn thành mục tiêu xây dựng chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam.

Luận án được bảo vệ thành công tại Hội đồng chấm luận án cấp Học viện, họp tại Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh năm 2019.

QT.
giới thiệu